

Margaret Mahler emlékezései*

Sopron

Sopron, ahol 1897 május 10-én megszülettem, kis nyugat-magyarországi határváros vagy *comitat* volt, közelebb Bécshez (alig negyven mérföldre), mint Budapesthez. A város valódi híd státusza két nemzet politikai és kulturális élete között abban a tényben is megtestesült, hogy osztrák neve is volt: Ödenburg. Ezen kívül egy 1921-es népszavazás nyomán a lakosok választhattak az osztrák és a magyar állampolgárság között. Ez a határterületi (ha nem „határeseti”!) létezés, az életünket meghatározó politikai és nyelvi polarítások már kezdettől lenyűgöztek, és átléphettem a két nemzet közti kerítésen. Gyerekkori kísérletem e két hagyomány közti közvetítésre a kiegyezés, vagy *Ausgleich* személyes változata volt, amely 1867-től az osztrák németeket és a magyarországi magyarokat egy vékony „kettős Monarchiában” kapcsolta össze.

Gondoljunk a nyelv kérdésére. Apám, Schönberger Gusztáv, aki a Sopron melletti Fertőszentmiklóson született, a magyart beszélte anyanyelveként. Anyám, Eugenia Wiener Schönberger szülei viszont Lakenbachból¹, egy német nyelvű sváb kisvárosból származtak. Bár anyám magyar iskolában tanult, szüleivel csak németül beszélt, így aztán nem tanult meg rendesen magyarul. Évekkel később, az analízisemben jöttem rá, hogy Zsuzsanna húgom és én apámmal magyarul beszélünk, de amikor anyánk belépett, automatikusan németre váltottunk. Ezek a nyelvi körülmények érthető módon hozzájárultak megosztott politikai kötődésemhez. A mai napig erős kötelék fűz az osztrák kultúrához, az első évek bécsi közelségéből eredően; ugyanakkor emlékszem a magyar nacionalizmushoz fűződő egykori érzéseimre a Habsburg Birodalommal szemben.

Sopron vidéke Liszt szülőhelye volt, szép barokk épületekkel. A megyében található Eszterháza, ahol Haydn sok évig *Kapellmeister*ként² szolgált. A századfordulón Sopron némi szerény hírnévre tett szert, amely rácáfolt észrevehetetlen kis határvidék helyzetére. Mint a magyar „magaskultúra” gyűjtőhelye, rendszeresen látogatták Bécsbe utazó notabilitások.

* *The Memoirs of Margaret Mahler*. Ed. Paul E. Stepansky. New York: The Free Press, 1988, 1-18.

¹ Lackenbach (Lakompak), falu Sopron vármegyében, ma burgenlandi mezőváros. (*A ford.*)

² káplán (*a ford.*)

Sopronon belül az úgynevezett Győri Palotában (a vasúttársaság palotájában) laktunk, amely apartmanházak együttese volt a városon keresztülhaladó híres vasút vezetői számára. Ez az önálló közösség aktív társaséletet nyújtott, főleg a fiataloknak, tenispályákkal, kis kertekkel. E korszak és hely otthonos hangulata eltűnt, talán csak Jókai regényeiben maradt fenn.

Apám a Bécsi Egyetem orvoskarán diplomázott, háziorkosként dolgozott, és a körzet közegészségügyi főtisztje volt. Irodája volt a gyönyörű városházán, de a legtöbb ügyét otthonról intézte. A közösség társadalmilag elismert alakja volt, az exkluzív helyi „klub” mindössze két-három zsidó tagjának egyike. Anyám nem vett részt apám aktív szociális életében. Az ő világa a háztartás volt, büszke volt kiváló szakács és háziasszonyi képességére. Annak ellenére, hogy apám imádta, egész gyerekkorom alatt mélyen boldogtalan nő volt.

A dolgok lényegét tekintve nagyon is az apám lányává váltam. Túl korán érkeztem – kilenc hónappal és hat nappal az esküvő után –, és anyám, aki alig múlt tizenkilenc éves, egyáltalán nem akart engem. Nagyon szép, nagyon nárcisztikus és nagyon elkényeztetett volt, és apámat hibáztatta idő előtti érkezésemért, rajta kérte számon „nászkendője” elvesztését. Dühében a lehető legkevesebbet foglalkozott velem. Életem első évében, amikor meglehetősen beteges és rosszul alvó voltam, apám és a dajka keltek fel éjjel, hogy velem legyenek. Életem szimbiotikus szakasza nehéz volt: valószínűleg tele voltam frusztrált haraggal az elutasító anya iránt, akit ugyanakkor nagyon szerettem.

Húgom, Zsuzsanna érkezése négy évvel később csak tovább fokozta bennem az anyai elutasítás érzékelését. Ő nagyon is „kívánt” gyermek volt, és felébresztette anyánk anyai ösztöneit, amelyek felém még szunnyadó állapotban voltak. Az ő kedvéért felkelt éjszaka, úgy fogadta el és szerette a húgomat, ahogy engem soha. Meggyőződésem, hogy anyám szerető interakcióinak megfigyelése és szembeállítása a velem való kapcsolódásával vezetett a gyermekgyógyászat és a pszichoanalízis, közelebbről pedig az anya–csecsemő duálunió későbbi vizsgálata felé. Nem túlzás azt állítani, hogy saját anyám és húgom képviselte az első anya–gyermek párost, amelyet vizsgáltam. Már koragyermekkoromban nagyon éber gyerekek tartottak, gyakran felfigyeltek intenzív tekintetemre. Állítólag az első évemben, amikor nem aludtam éjszaka, apám utasította a dajkát, hogy tegyen le, mire ő azt felelte: „Hogy tegyem le? Úgy bámul, mint egy hiúz.” A vizuális túlélés kezdetben válasz lehetett az elhanyagoló anyára, aki, legalábbis így gondoltam, a halálot kivánta.

Ha valamit megtanultam anyám húgom iránti szerető gondoskodásának megfigyeléséből, az az volt, hogyan *ne* bánjunk az idősebb gyerekekkel. Anyám folyamatos szeretetnyilvánítása és törődése a jelenlétemben csak tovább tüzelte áldozat-érzésemet. Dühös voltam rá, húgomat pedig megvettem, mert úgy láttam, túl könnyű neki. Emlékszem egy alkalomra kisgyerekkoromból, amikor kifejezést is adtam a dühömnek. Húgom, aki akkor talán két éves volt, a forró vasalóhoz nyomta az arcát. Amikor anyám hazaért, hisztérikusan körbetáncolta a szobát a gyerekekkel, és megállíthatatlanul zokogott. Saját reakcióm erre a szomorú látványra a vidámság és megvetés volt. Mekkora egy balfék a húgom, gondoltam, hogy nekinyomta az arcát a vasalónak.

Az anyám érzéseivel kapcsolatos magabiztos elvárás és alapvető bizalom hiánya miatt fordultam apám felé. Állítólag négy és fél évesen végignéztem, ahogy anyám a csecsemő hűgomat ölelve azt mondja neki: „Én hoztalak világra, szoptatlak, szeretlek, imádlak, csak érted élek, és te vagy nekem minden.” Mire én így reagáltam: „Engem pedig apám szült (*Und mich hat mein Papa geboren*). Nem emlékszem erre az esetre, de van egy megrendítő fedőemlékem valamivel későbből. Anyám, akinek a hűgom szoptatásától melltályogja alakult ki, a szemembe mondta, hogy *engem* nem szoptatott, csak a hűgomat. És amikor az orvos, apám főnöke és elődje, eljött hozzánk, hogy ellássa anyám sebét, jól emlékszem gyerekkori dühömrre, ami a következő gondolat formáját öltötte: „rászolgáltál, hogy egy ilyen kis lény rágta a melledet”.

Anyám nemtörődöm elutasítása visszavonhatatlanul elidegenített a háztartástól, amely az ő felségterülete volt. Ő volt a nagy lakás rabszolgája, amit igazi ragyogásban tartott. Nem engedélyezte a birtokháborítást. Még apám is arra kényszerült, hogy délutáni alvását városházi irodájában költse el. Azokon a ritka alkalmakon, amikor barátokat vittem haza, kelletlenül fogadta őket. Betolakodók voltak, akárcsak apám betegei. Anyám számára minden a lakás megjelenése körül forgott, nem a benne lakók szükségletei és vágyai körül.

Visszatekintve életemnek erre a korai időszakára, anyám lakással való elfoglaltságát a súlyos neurózis megnyilvánulásának tekintem, ami érzéketlenné tette őt mások érzéseire. Máig emlékszem nyolcéves születésnapimra – amely az első és utolsó volt gyerekkoromban –, mint anyám figyelmen kívül hagyásának megindító példájára. A parti fénypontja a tombola lett volna, egy sorsjáték, és anyám hirtelen úgy döntött, hogy a főnyeremény dédelgetett csokoládégyűjteményem lesz, gyönyörű állatfigurákkal, amire nagyon büszke voltam. Megvesztegetett: ahhoz, hogy megtartsuk a születésnapim partit, bele kell egyeznem, hogy odaadom nagyra becsült gyűjteményemet. Bár azt legalább megígérte, hogy két gyerek között osztja meg a díjat, végül a teljes gyűjteményt egy kislánynak adta, aki távoli rokon volt anyám oldaláról. Ez csak fokozta kétségbeesett boldogtalanságomat, amiért meg kellett válnom szeretett tulajdonomtól. Ahogy a parti véget ért, vigasztalhatatlanul sírni kezdtem. Ezután nem volt több születésnapim buli.

Kisgyerekként apám világa, a szellem, a tudás, az orvostudomány világa felé fordultam. Anyámmal ellentétben, aki belépni sem engedett belső szentélyébe, a konyhába, apám úgy kezelt, mintha a fia lennék. Emlékszem, hogyan dicsekedett a barátainak: „Van egy lányom, akivel matematikáról és politikáról tudok beszélgetni.”

Tulajdonképpen a lelkes „fiává” fogadás apám részéről és részemről e szerep készséges elfogadása zavarta össze gyerekkori nemi identitásomat.³ Soha nem merült fel bennem, és anyám soha nem adott rá okot, hogy elhiggyem, csinos fiatal lányként is elfogadható lehetek. Apám e tekintetben nem segített; intellektuális önbecsülésem megerősítése nagymértékben női önbecsülésem rovására történt. Emlékszem egy jelenetre kisgyerekkoromból, miután az udvari fényképész lefotózta a hűgomat és engem. Anyám valami sértő megjegyzést tett a fényképemre, hogy jelentéktelennek vagy csúnyának nézek ki. Mire apám azonnal így válaszolt: „De a fényképész azt

³ Ezt a magyar nyelv sajátosságai is fokozták. A *fiam* kifejezés, amellyel apám illetett, fiúra és lányra egyaránt érthető.

mondta, hogy hétköznapi emberek nem értékelhetik a szépségét.” Ez az eset nagyon megmaradt bennem, mert emlékeim szerint ez volt az egyetlen pozitív megjegyzés a megjelenésemre, amit apám valaha tett. Ettől az alkalomtól kezdve egészen a hatvanas éveimig alig néztem tükörbe. Teljesen elutasítottam azt a tényt, hogy vonzó nő vagyok vagy valaha is az voltam.

További esetek is eszembe jutnak, amelyek a női identitás elfogadásával kapcsolatos nehézségeimről tanúskodnak. Iskoláslány koromban apám ezzel a felületes válasszal fogadta időszakos szerelmi fellángolásaimat különböző férfitanárok iránt: „Eléggé férfi vagy magadnak (*Du bist dir Mann's genug*).” Amikor húgom tizenhárom évesen már fiatal emberek raját kezdte vonzani, én tizenhét évesen szorgalmasan bújtam minden elérhető Einstein relativitáselméletéről! Ha mégis társaságba mentem, nagyon eltérő reakciót váltottam ki férfi társaimból, mint a húgom. Emlékszem, mennyire elbátortalanítottam az egyik táncpartneremet séta közben a Lehne Intézet (Sopron híres bentlakásos iskolája) éves táncestélyén. Az évenkénti táncestély fontos társasesemény volt a városban, és csak a soproni felsőbb osztályok lányai voltak rá hivatalosak. Az említett sétán Istenről kezdtünk beszélni. Amikor partnerem megkérdezte, hol van Isten, azt feleltem: „A negyedik dimenzióban.” A fiúnak fogalma sem volt, miről beszélek, a „negyedik dimenzió” gondolata kívül állt felfogóképességén. Elég, ha azt mondom, a válaszom elég kényelmetlenül érintette, és soha többé nem mentünk sétálni.

Anyám és húgom nárcisztikus pályáján jóval kívül létezve – anyám „begyűjtötte” húgom szépségét, és maga is szép nőként életre kelt, amikor húgom kamaszkorba lépett –, hajlamos voltam teljesen megtagadni a saját nőiességemet. Nem hittem abban, hogy bármely érdemes férfi szerethet engem; ha valamelyikük véletlenül kifejezte felém az érzéseit, azonnal leértékeltem.⁴ Soha nem tanultam meg, hogyan kell más nőkkel nőként versenyezni, ehelyett azt tanultam meg, hogyan kerüljem el a kudarcot nőként a férfiak világában. Röviden, már fiatalon erős függetlenségi szükséglet alakítottam ki, amivel apám teljes mértékben rokonszenvezett.

Mindazonáltal apám, aki nem tudta elismerni, hogy nem vagyok a fia, csak súlyosbította a problémáimat. Egy olyan ellentmondás közepette nőttem fel, amelynek csak részben voltam tudatában. Egyfelől, apámmal azonosulva, keményen igyekeztem, hogy „eléggé férfi” legyek magamnak. Másfelől irigyeltem a húgomat női hódításaiért, ahogy azt is akartam, hogy apám *engem* kezeljen úgy, mint egy szép kislányt, aki lovagias védelemre szorul. De úgy tűnt, apám atyai gondoskodása a húgomnak volt fenntartva. Amikor harminckilenc évesen férjhez mentem, kevésbé volt elragadtatva az eseménytől, bár kedvelte a vőlegényemet, Paul Mahlert. Amikor szegény Paul eljött Sopronba, hogy hivatalosan megkérje a kezem, apám azt mondta neki: „Tudnia kell, mint csinál; a lányom nem átlagos (*Durchschnitt*).” Pszichoanalitikus nyelven apám úgy értette: „Vigyázzon, mert bármilyen erényei és gyengeségei vannak a lányomnak, nincs kasztrálva, és jobb, ha vigyáz, hogy ő ne kasztrálja magát.” Későbbi férjem becsületére szolgáljon, hogy ezen a ponton nem menekült el, hanem maradt, és

⁴ Ezt a meggyőződést nevezném a fő „komplexusnak”, amelyet kiképző analíziseimbe vittem, amikor elkezdtem az analitikus képzést. Különösen a Willi Hofferrel folytatott analízisem segített sokat abban, hogy kezeljem a problémákat, amelyek fenntartották ezt a meggyőződést.

végigcsinálta az esküvőt. Apám elkésett az esküvő utáni vacsoráról. Bár nagylelkű ember volt, megkért, hogy térítsem meg neki a vacsora költségeit, még mielőtt az véget ért volna. Mondhatni neheztelt a házasságomra!

Iskolai döntéseim apámmal való azonosulásomból következtek, és ennek megfelelő elhatározásomból, hogy elmenekülök anyámtól és a családi otthonból. Miután elvégeztem a helyi „felsőbb leányiskola” (*Höhere Töchterschule*) hat osztályát, választhattam a svájci *pensionat* (magániskola) és a hivatásra előkészítő gimnázium között, Sopronon kívül. Sopronnak, jegyezzük meg, jó oktatási rendszere volt, gimnáziummal, ahová azonban lányok nem járhattak. Ami azt illeti, nem járhattak a középiskolákba sem, amelyek ide vezettek volna. Így történt, hogy a gimnáziumi oktatás iránti törekvéseim Budapestre irányultak. Mind a svájci magániskola, mind a budapesti gimnázium eltávolított volna anyámtól; a gimnáziumot választottam, részben azért, hogy próbára tegyem apámat: nem tudtam egészen elhinni, hogy engedné, hogy szigorú tanulmányokat folytassak, amelyek bizonyosan nem vidéki magyar lányoknak szólnak, és amelyek kikövezhetik az utat az orvosi pálya előtt.

Valójában ekkorra kialakítottam azt a fantáziát, hogy apám nagyon aggódna, ha a „kislánya” úgy döntene, orvos lesz. Ez a fantázia, amely kétségtelenül saját intrapszichés konfliktusaimból eredt, apám orvosi könyveinek későgyerekkori és korakamaszkori titkos olvasása közepette virágozott ki. Egy ponton felmerült bennem, hogy az orvostudomány, amely a testtel foglalkozik, beleértve a beteg és a „szennyes” szexuális testet, maga is tabu. Meggyőztem magam, hogy apám soha nem adná áldását arra, hogy olyan pályát folytassak, ahol napi kapcsolatban kell lennem a testtel.

De a fantáziám csak ez volt: fantázia, és apám nyugodtan fogadta a bejelentésemet, hogy egy budapesti gimnáziumban folytatom a tanulmányaimat. Végül is egészen megfelelt neki, hogy egy fiú pályáját választom. Akár a „fia” voltam, akár nem, megvolt az eszem és a személyiségem, hogy fiú módra tanuljak. Így aztán 1913-ban a második soproni nő lettem, aki elhagyta szülővárosát, hogy általában a fiúk számára fenntartott felsőbb tanulmányokat folytasson. Természetesen még apám támogatása sem győzte le folyamatos konfliktusaimat a tudományos tevékenységekkel és különösen az orvosi pályával kapcsolatban. Például miután sikeresen elvégeztem a gimnáziumot, nem jelentkeztem rögtön az Orvoskarra, ehelyett egy szemeszterre elmerültem a művészettörténet „nőiesebb” területében. Mintha a lehető legnehezebbé akartam volna tenni a magam számára, hogy kövessem „férfi” karriercélokat. Nemcsak hogy a végtelenségig halogattam, és az utolsó pillanatban adtam be jelentkezésemet az Orvoskarra, de továbbra is sóvárogtam egy konvencionálisabb női szerep után, még akkor is, amikor már előrehaladtam „férfias” elfoglaltságaimmal.

De előreszaladtam a történetemben. Budapestre költözésem tizenhat évesen fordulópontot jelentett az életemben, bár a költözés körülményei elég kedvezőtlennek tündek akkoriban. Anyám kedvenc nővérénél, Wiener Herczeg Irmánál laktam, aki egyértelművé tette, hogy nem különösebben kedvel. Ahogy anyám, ő is a húgomat részesítette előnyben. Évekkel később a húgom holmijai között felfedeztem a nagynénjével folytatott levelezését: egymásról nagy szeretettel beszéltek, de rólam nem túl szépen! Irma néni, akit később anyagilag támogattam, túlélte a 2. világháborút; a náciak valószínűleg hagyták, hogy tovább éljen, tekintettel előrehaladott

korára. Két gyermeke volt, egy lány, aki skizofrén volt, és meghalt még mielőtt a nácik megszállták Budapestet, és egy fia, aki jó barátom volt, és akit megöltek a nácik.⁵

A budapesti Váci utcai Gimnázium két éve alatt találkoztam a pszichoanalízissel, a Kovács-ház égése alatt. Nem sokkal a gimnázium megkezdése után „legjobb barátnők” lettünk osztálytársammal, Székely-Kovács Alice-szal (aki később Bálint Mihály felesége lett). Édesanyja, Kovács Vilma a budapesti társasélet nagyasszonya volt, később remek kiképző analitikus lett. Ferenczi Sándor egyik korai páciense volt, és amikor hivatalos lettem hozzájuk – valamivel analízise befejezése után –, már jó barátságban volt Ferenczivel. Szerencsés voltam, hogy támogató „otthontól távoli anya” lett gimnáziumi éveim alatt Budapesten. Férje, Kovács Frigyes az egyik legismertebb építész volt Magyarországon, több fontos középületet tervezett.⁶

Kovácsék gyönyörű naphegyi villája egyfajta szalon volt, egy pszichoanalitikus ház, ahol melegen fogadtak, valósággal örökbe fogadtak, szabadon jöhettem-mehettem. A szeretet tárgya voltam, „Szonyicskának” becéztek, Szonja Kovalevszkajához társítva.⁷ Kovácsék gyakori vacsorapartijainak vendége volt Ferenczi, Bálint Mihály, Róheim Géza és Berény Róbert⁸ festő is. Az egyik ilyen vacsorán bemutatott Ferenczinek, aki úgy tűnt, kedvel engem.

Ezek a szellemileg inspiráló összejövetelek és különösen a Ferenczivel való megismerkedésem vonzott először a pszichoanalízishez. És ami azt illeti Székely-Kovács Alice és Bálint Emmy (Mihály húga) is, aki szintén osztálytársam volt. Hárman megszereztük Freud 1909-es, Clark Egyetemen tartott előadásainak Ferenczi által készített német átiratát, és titokban, hogy úgy mondjam, a pad alatt olvastuk.

A Clark-előadások ideális belépési pontot jelentettek ebbe az új tudományba, világos, hozzáférhető képet adtak arról, hogyan „működik” a pszichoanalízis, és mit kezdhetünk vele. Nem sokkal ezután kaptam egy példányt Freud *Három értekezés a szexualitás elméletéről* című könyvéből, amit lelkesen és nagyon vegyes érzésekkel olvastam, bizonytalanul megérezve, hogy a könyv valami nagyszerű felfedezést jelent.

⁵ A „nácik” itt feltehetőleg magyar nyilasokra vonatkozhat. (A ford.)

⁶ Kovács Frigyes munkásságáról lásd Gottdank Tibor: Kovácsok és pszichoanalitikusok. <https://epiteszforum.hu/dinasztiak-kovacsok-es-pszichoanalitikusok> (A ford.)

⁷ *Women in Mathematics* című kötetében (Cambridge, MA: MIT Press, 1974) M. A. Osen így kezdi beszámolóját Szonja Korvin-Krukovszkij Kovalevszkajáról (1850–1891): „talán a legragyogóbb matematikai zseni volt, aki a nők között az elmúlt két évszázadban felbukkant” (117.). Moszkvában született, 1868-ban névházasságot kötött Vlagyimir Kovalevszkij paleontológussal annak érdekében, hogy szabadon utazhasson, ami a felsőfokú matematikai tanulmányok folytatásához szükséges volt. A nemzetközi elismerés csak rövid élete vége felé érkezett meg: 1888-ban megkapta a híres *Prix Bordin*-t a Francia Tudományos Akadémiától, a következő évtől pedig az Orosz Tudományos Akadémia első női levelező tagja lett. Ugyanebben az évben kinevezték a Stockholmi Egyetem matematika professzorává is. A végtelen sorozatok és az analitikus technikák matematikai fizikában való alkalmazásának kiváló kutatója volt. Ezen kívül tehetséges író is, két regényt és egy gyerekkoráról szóló emlékezést írt [magyarul: *Szonja Kovalevszka élete és naplója* [1892]. Budapest: Világirodalom, 1922. Lásd még: Kertész Erzsébet: *Szonja professzor*. Budapest: Móra, 1977 – a ford.], amelyek a női jogok témáját állították középpontba. Életéről és munkájáról lásd Osen (117-140), valamint E. T. Bell: *Men of Mathematics* (New York: Simon & Schuster, 1965, 423.).

⁸ Berény Róbert és Székely-Kovács Olga (Bálint Alice húga) rajzolták a híres karikatúrákat az első- és második-generációs analitikusokról az 1924-es salzburgi Nemzetközi Pszichoanalitikus Kongresszuson. A rajzok könyvben is megjelentek (*Karikaturen*. Lipcse: International Psychoanalytischer Verlag, 1924; új kiadása: *Caricatures of 88 Pioneers in Psychoanalysis Drawn from Life at the Eighth International Psychoanalytic Congress*. New York: Basic Books, 1954).

Freuddal való korai megismerkedésem a tudattalan elgondolásának nagyra értékelését hozta magával – valóban mámorító elképzelés egy tizenhat éves vidéki iskoláslány számára!

De ami a legmélyebb hatást gyakorolta rám, az a Kovácsék otthonában összegyűlő emberekkel való közvetlen érintkezés volt. A Naphegyen együtt éltük a pszichoanalízissel; a levegőt, amit beszívtunk, Freud úttörő felfedezései borzolták. Emlékszem, Ferenczi az apámról kérdezett, és én elmeséltem neki, hogyan gondoskodtam róla, hogy délutáni álmát ne zavarját a legyek. Ferenczi csak figyelt; ha megfogalmazott is magában egy értelmezést, soha nem osztotta meg velem. Valójában eléggé kedvelt engem; később bátorított, hogy jelentkezzem a Bécsi Pszichoanalitikus Intézetbe képzésre. Már említettem, hogy háziasszonyunk, Kovács Vilma, Ferenczivel folytatott analízise után maga is analitikus lett. Később írt egy pszichoanalitikus dolgozatot a herezacskóról, „Fortunatus öröksége”⁹ címmel, amely, bár ma alig ismerik, nekem még mindig klasszikusnak tűnik. Bálint Mihályt, aki akkoriban szintén gimnazista volt, hasonlóképp vonzotta Ferenczi, és később ő lett hagyatékának kezelője és örököse. Akkor a matematika és az antropológia ugyanúgy érdekelt, mint a pszichoanalízis, és későbbi felesége, Alice iránti érdeklődése további okot szolgáltatott gyakori felbukkanására a Kovács-villában.

A pszichoanalízis számomra Budapesten kezdődik, mindenekelőtt a Kovács-villa szalonjában, ahol Kovács Vilma szórakoztatta jeles baráti körét. Elfogadott „bennfentes” státuszom tudata a budapesti körben állandó vigaszt nyújtott bécsi analitikus képzésem eseménydús időszaka alatt, ahol nagyon is „kívülálló” voltam. Ebben az időben gyakran jöttem Budapestre, és mindig újjászülettem a budapesti társaság meleg és elfogadó légkörétől. Végül a budapesti egyesület egyfajta „vendégprofesszora” lettem, a Rorschach-teszt klinikai alkalmazására oktattam a tagokat. Ekkor lett közeli barátom Alice húga, Székely-Kovács Olga is. Asszonynevén, Dormándi Olga néven később nagyon ismert művész lett, leginkább portréfestőként vált elismertté New Yorkba költözése után az 1940-es évek elején.

A budapesti kör maradandó hatása életemre és pályámra túlmutat azon a támogatáson és elfogadáson, amit analitikus képződésem nehéz éve alatt nyújtott. Nem kevésbé fontos szerepe volt fejlődési nézőpontom és klinikai érdeklődésem formálásában. A nagyhatású magyar analitikusok, akikkel a Kovács-villában találkoztam – Ferenczi, Hermann [Imre], Bak [Róbert], Benedek [Teréz] – különleges módon járultak hozzá a pszichoanalízishez, ami máig nem eléggé elismert. Az egész anya–csecsemő duálunió elképzelés például az ő elméleti és klinikai megközelítésükből ered. Ez a fejlődési nézőpont nem jelent meg a korszak német vagy bécsi pszichoanalitikus irodalmában. Még Anna Freud későbbi munkáiban sem található meg. A Hampstead Klinikán az anya–gyerek párost biztosan felismerték, de a gyermeket külön értékelték. „Hagyjuk az anyát a várószobában, mert fáradt”, mondaná a hampsteadi analitikus. Anna Freud és munkatársai szinte kizárólag az intrapszichés folyamatokkal foglalkoztak, ezt tartották a pszichoanalízis egyetlen megfelelő

⁹ A tanulmány németül jelent meg: Vilma Kovács: Das Erbe des Fortunatus. *Imago*, 1926, 12: 321-327. Magyarul: Fortunatus öröksége. In: Kovács Vilma: *Fortunatus öröksége* (23-30). Budapest: Párbeszéd Kiadó, 1993. Mahler „The Bag of Fortunatus”-nak (Fortunatus erszénye/zacskója) fordítja, ami a tartalomnak valóban jobban megfelel. (A ford.)

terepének. Az intrapsziché valóban a legfontosabb, de egy életem át tartó kutatással és írással arra vállalkoztam, hogy megmutassam, az csak a kezdetben differenciálatlan anya–gyermek mátrixtól való elkülönülés nyomán fejlődik ki. Pszichoanalitikus körökben erről beszélni, az intrapszichés fejlődés „környezeti” feltételeire hivatkozni még húsz-harminc évvel ezelőtt is eretnekségnek számított; és egyes pszichoanalitikus intézetekben még ma is annak számít. Még rosszabb volt a helyzet a Hampstead Klinikán az 1930-as, '40-es években, mert a klinikus analitikusoknak nagy erőfeszítéseket kellett tenniük, hogy megkülönböztessék pozíciójukat mind Melanie Kleinétől, mind D. W. Winnicottétól. Winnicott volt, amint ezt majd felidézzük, aki azt állította, hogy nem létezik csecsemő anya nélkül.

Ferencziről talán egy kicsit többet kellene beszélnem. Erős érzéseim voltak iránta, amilyenek Freud iránt soha, talán mert Ferenczi annyival elérhetőbb volt a számomra. A gimnáziumi éveim alatti megismerkedésünket követően 1920-ban találkoztak ismét útjaink, akkortájt, amikor épp kísérletezni kezdett az „aktív technikával”, ami később Freud rosszallását váltotta ki. Akkoriban már pletykák terjedtek arról, hogy Freud rosszul bánt Ferenczivel, figyelmen kívül hagyta új gondolatait; maga Ferenczi köztudottan arról panaszkodott, hogy Freud nem érintette a negatív áttételét analízisük során.

Noha aligha vagyok olyan helyzetben, hogy eldöntsem a Ferenczi munkája által ösztönzött technikai vitákat, meggyőződésem volt és maradt, hogy kiváló ember volt, az egyik legötletgazdagabb Freud korai követői között. Úgy gondolom, hogy a technikai újításai mögött álló feltételezések nemcsak józanok, de alapvetőnek bizonyultak az analízis fejlődésében a Freud halálát követő évtizedekben. Elsősorban Ferenczi volt, aki felismerte, milyen mély regresszióba kell esni egyes pácienseknek az analitikus helyzetben, ha az analízis gyógyító hatást akar elérni. Freuddal ellentétben ő nem félt a mélyen regrediált páciensektől; e tekintetben jóval megelőzte a korát. Ferenczi anyai gondoskodása ezekről a súlyos regresszióban lévő páciensekről – némelyiküket talán még cumisüvegből etette is – azt a felismerését fejezték ki, hogy bizonyos korai hiányokat kezelni és orvosolni kell, mielőtt az analitikus munka elkezdődhet; sok mindent megelőlegezett a fejlődési elakadások pszichoanalitikus kezelésével kapcsolatos újabb keletű munkából. Freud ezzel szemben mindig teljes ellenszenvet tanúsított a pszichotikusok iránt. Emlékszem munkatársának, Hollós Istvánnak küldött levelére, miután Hollós elküldte neki értékelésre a *Hinter der gelben Mauer*¹⁰ kéziratát. Freud beismerte, hogy mindig szégyent vagy nyugtalanságot érzett, amikor olyan emberi lényekkel szembesült, akik már nem voltak emberi lények. Ezért visszautasította, hogy értékelje a munkát, mondván, hogy nem tudná objektíven megítélni, mivel a pszichotikusokkal szembeni attitűdje képtelenné teszi arra, hogy a könyv tartalmával foglalkozzon.¹¹

¹⁰ Magyarul: Hollós István: *Búcsúm a Sárga Háztól*. Budapest: Genius, 1927. Új kiadása: Budapest: Cserépfalvi, 1990.

¹¹ Hollós könyve lényegében „felhívás arra, hogy a társadalmat az »örültek« világához igazítsák” (Kurt Eissler: *Talent and Genius. The Fictitious Case of Tausk contra Freud*. New York: Quadrangle, 1971, 318.); a könyv németül és magyarul jelent meg 1927-ben. A levél, amelyre Mahler felhívja a figyelmet, 1928. október 4-én íródott, és az említett rész így hangzik: „Annak ellenére, hogy teljes mértékben elismerem érzései melegségét, felfogását és azt az irányt, amerre mozog, mégis egyfajta ellenállást észleltem magamon, amelyet nem volt könnyű megértenem. Végül beismertem, hogy abból a tényből adódott, hogy nem szeretem ezeket a pácienseket,

1916-ban elhagytam Kovácsék gondoskodó otthonát. Valódi oázist jelentett gimnáziumi tanulmányaim két éve alatt, amikor boldogtalanul éltem nagynénémmel. Ahogy a gimnázium a végéhez közeledett, a diákok, akik e különös pszichoanalitikus szalon szívesen látott vendégei voltak, külön folytatták útjukat. Bálint Alice a Berlini Egyetemre ment antropológiát tanulni, én pedig egyidejűleg gyötrődtem az orvosi pálya miatt, és készültem rá.

Borgos Anna fordítása

bosszantanak; hogy annyira távol érzem őket magamtól és minden emberitől. Különös intolerancia ez, amely bizonyára alkalmatlanná tesz arra, hogy pszichiáter legyek.” A levelet Max Schur publikálta először teljes terjedelmében, a német szöveggel együtt (*The Id and the Regulatory Principles*. New York: International Universities Press, 1966, 21.).